

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної
та всесвітньої історії**

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 36

Рівне – 2024

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 36. Рівне: РДГУ, 2024. 248 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув,
Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 12 від 28 листопада 2024 р.

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації: Серія КВ №15857-4329Р**

ISSN 2519-1942

Адреса редакційної колегії: 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31, корпус №5,
каб. 219, кафедра історії України РДГУ, тел. (067) 780-51-34

email: historical_conf_fhpsir@ukr.net <https://fipmv.rshu.edu.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Владислав Кравчук, Валерій Шеретюк

МИРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ РУСИ З ПОЛОВЕЦЬКОЮ ОРДОЮ.....7

Тетяна Пуха, Валерій Шеретюк

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ 1569-1648 РОКІВ.....14

Андрій Гурбик

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВІЙНИ В МІЛІТАРНИХ
НАРАТИВАХ ЮРІЯ НЕМИРИЧА 1630-х РОКІВ.....21

Олександр Крупка

ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ «КОЗАЦЬКОГО
НАРОДУ» ГЕТЬМАНЩИНИ.....32

Ірина Богданець, Валерій Шеретюк

КІЛЬКІСТЬ І ТИПОЛОГІЯ МІСТЕЧОК, ЇХ МІСЦЕ В СТРУКТУРІ
ВОЛИНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТОЛІТТЯ.....41

Євген Куропаткін, Валерій Шеретюк

ДИВІЗІЯ УНР «ЗАПОРІЗЬКА СІЧ» ОТАМАНА ЮХИМА БОЖКА
У БОЯХ ЗА ЖМЕРИНКУ (1919 РІК).....52

Олена Максимчук, Валерій Шеретюк

ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ
НАЦІОНАЛІСТАМИ ТА СОВЕТСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ.....66

Тетяна Опанасюк

ВІЙНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ:
НАСЛІДКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ.....75

Едуард Опанасюк

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ КОНФЕСІЙНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.....86

Назар Корнійчук, Тетяна Карпунхіна

ВПЛИВ ІСТОРІЇ УПА НА СУЧАСНУ ДЕРЖАВНУ
ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ.....96

Дмитро Ващук

ДВІ ВІЙНИ – ОДНА ІСТОРІЯ (ДО ПОЧАТКУ МОСКОВСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ ВОЄН 1500–1503 РОКІВ ТА 2014 – ... РОКІВ).....108

РОЗДІЛ II

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Mihai Burunciuc

MOLDOVA AND ITS INTEGRATION INTO THE REGIONAL
ECONOMY OF THE 16TH CENTURY.....113

Альона Кібиш, Степан Сияк

УТВОРЕННЯ НАЦИСТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ
КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ.....121

Дарина Татарин, Степан Сияк

ЖІНКИ У АРМІЯХ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ
1939-1945 РОКАХ.....133

Олександр Колодич, Степан Сияк

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПІВДЕННО
АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА
НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ.....141

Єлизавета Бещук, Тетяна Опанасюк

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ У
ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ У ХХІ СТОЛІТТІ.....153

Бахтієр Амінов

ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РЕМЕСЕЛ.....159

РОЗДІЛ III

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Микола Федоришин

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОГО ЗАПРВІДНИКА «ДЕРМАНЬ» ІМЕНІ УЛАСА
САМЧУКА.....166

Андрій Слесаренко, Роман Михальчук

ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ЗІБРАНЬ
УСНОІСТОРИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ В НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ І ВИКЛАДАЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ
ІНСТИТУТУ ВІЗУАЛЬНОЇ ІСТОРИЇ ТА ОСВІТИ ФОНДУ ШОА
УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ КАЛІФОРНІЇ, США.....173

Оксана Кундеус

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....181

Тетяна Бородіна

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСНОІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
КОЛЕКЦІЇ ЯХАД-ІН УНУМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ НА
ПОЛТАВЩИНІ.....194

Юрій Ліннік

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ
Г. СКОВОРОДИ ТА П. ЮРКЕВИЧА.....198

Таміла Герасимчук

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....206

Дмитро Свиридон

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
У СТАРШІЙ ШКОЛІ.....220

Яна Лукашук, Степан Синяк

ПОНЯТТЯ ТА ПРИЧИНИ УВАГИ ДО КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ.....227

Михайло Жаб'юк, Степан Синяк

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....237

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....246

Джерела та література

1. Залеток Н. В. Служба та побут британських та радянських жінок у військово-морських силах у роки Другої світової війни. *Проблеми всесвітньої історії*. Київ, Вип.14, 2021. С. 107-118.
2. Казан Е. М., Голянчук І.П. Становлення і розвиток військово-медичної служби Червоної армії у Другій світовій війні. *Військово-науковий вісник*. Київ, Вип. 33, 2020. С.87-93.
3. Орлова Т. Війни ХХ століття і українське жіноцтво у дзеркалі історіографії. *Сторінки історії: Збірник наукових праць*. Львів, Вип. 27, 2008. С. 136–144.
4. Campbell D. Women in Combat: The World War II Experience in the United States, Great Britain, Germany, and the Soviet Union, *The Journal of Military History*, New York, Vol. 57, No. 2, 1993. P. 301-323.
5. Pattinson J. Turning a Pretty Girl into a Killer: Women, Violence and Clandestine Operations during the Second World War, New York: Palgrave Macmillan, 2008. P. 11-28.
6. Pennington R. Amazons to Fighter Pilots: A Biographical Dictionary of Military Women. *Westport: Greenwood Press*. New York, Vol. 1., 2003. P. 67-78.

References

1. Zalietok N. V. Sluzhba ta pobut brytanskykh ta radianskykh zhinok u viiskovo-morskykh sylakh u roky Druhoi svitovoi viiny. *Problemy vsesvitnoi istorii*. Kyiv, Vyp.14, 2021. S. 107-118.
2. Kazan E. M., Holianchuk I.P. Stanovlennia i rozvytok viiskovo-medychnoi sluzhby Chervonoii armii u Druhii svitovii viini. *Viiskovo-naukovyi visnyk*. Kyiv, Vyp. 33, 2020. S.87-93.
3. Orlova T. Viiny KhKh stolittia i ukrainske zhinotstvo u dzerkali istoriohrafii. *Storinky istorii: Zbirnyk naukovykh prats*. Lviv, Vyp. 27, 2008. S. 136–144.
4. Campbell D. Women in Combat: The World War II Experience in the United States, Great Britain, Germany, and the Soviet Union, *The Journal of Military History*, New York, Vol. 57, No. 2, 1993. R. 301-323.
5. Pattinson J. Turning a Pretty Girl into a Killer: Women, Violence and Clandestine Operations during the Second World War, New York: Palgrave Macmillan, 2008. R. 11-28.
6. Pennington R. Amazons to Fighter Pilots: A Biographical Dictionary of Military Women. *Westport: Greenwood Press*. New York, Vol. 1., 2003. P. 67-78.

УДК 94 : 3 (680)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПІВДЕННО АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ

Олександр Колодич

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: sashikolodich2000@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1409-0840>

Степан Сияк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: stepansyniak@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

В статті проаналізовано основні соціально-економічні перетворення в Південно Африканській Республіці за президенства Нельсона Мандели. Визначено, що до основних проблем в сфері економіки та соціального забезпечення країни можна віднести – корупцію в сфері державного управління та судочинства, зловживання службовим становищем посадовців та слабкий розвиток ринкової економіки.

Ключові слова: апартеїд, Нельсон Мандела, ПАР, ринкові реформи, реформи в соціальній сфері.

The article analyzes the main socio-economic transformations in the Republic of South Africa during the presidency of Nelson Mandela. It is determined that the main problems in the economy and social security of the country include corruption in public administration and the judiciary, abuse of office by officials, and weak development of the market economy.

Since 1994, Nelson Mandela's government has set itself the task of ensuring rapid economic growth (in particular, by attracting foreign capital), increasing employment, and ensuring a more even distribution of income (since the days of apartheid, South Africa has occupied one of the first places in the world in terms of the gap in income levels between different groups of the population). It was assumed that financial stability would stimulate production and foreign investment - low inflation, a high exchange rate of the national currency, a balanced budget, and a small external debt. European countries were taken as a model, which are distinguished by the dynamic development of production, attractiveness for foreign capital, and financial stability.

Key words: apartheid, Nelson Mandela, South Africa, market reforms, social reforms

Уряд Нельсона Мандели починаючи з 1994 р. ставив перед собою завдання – забезпечити швидке економічне зростання (зокрема, за рахунок залучення іноземного капіталу), підвищити зайнятість та забезпечити більш рівномірний розподіл доходів (ПАР з часів апартеїду займало одне з перших місць у світі за розривом у рівнях доходів різних груп населення).

Передбачалося, що стимулювати виробництво та іноземні інвестиції дозволить фінансова стабільність – низька інфляція, високий курс національної валюти, збалансований бюджет, невеликий зовнішній борг. За зразок бралися європейські країни, які відрізняються одночасно динамічним розвитком виробництва, привабливістю для іноземного капіталу та фінансовою стабільністю. У фінансовій стабілізації ПАР досягла деяких успіхів. Бюджетний дефіцит знизився з 8% ВВП 1994 р. до 3,5% 1998 р. державний внутрішній борг з 1994 р. не збільшувався і становив приблизно 50% ВВП, що за міжнародними мірками вважається добрим показником. Зовнішня заборгованість також порівняльна невелика – 29% ВВП. Важливо, що понад третину (36%) цього боргу номіновано національна валюта-ранди. Це вигідно відрізняє ПАР від решти країн, борг, яких номінований виключно в іноземних валютах (насамперед у доларах). У ПАР був менший ризик того, що обслуговування боргу призведе до нестачі доларів та валютної кризи — як це сталося у східно азійських країнах у 1997 р. [2, с. 139].

Але, що стосується економічного зростання, то тут все по-іншому. До 1998 р. виробництво справді збільшувалося. Інвестиції в будівництво нових заводів зростали на 10-20% на рік, а темпи зростання ВВП досягли 4,2%. Однак з осені 1996 р. все змінилося. У 1997 р. темпи зростання ВВП впали до 2,5%, а 1998 р. — до 0,5%. У 1999 р. спостерігалось взагалі скорочення виробництва. З безробіттям нічого зробити так і не вдалося: безробітними залишилися 34% економічно активного населення [10, с. 90].

Інакше кажучи, зрештою надії на економічне зростання не справдилися. Певною мірою це можна пояснити зовнішніми факторами. З 1994 р. у ПАР почав спостерігатися приплив капіталу (до цього протягом 10 років капітал із країни лише йшов). Інвестори були вражені скасуванням міжнародних санкцій, введених свого часу проти режиму апартеїду. Східноазійська валютна криза, яка розпочалася влітку 1997 р., не так налякала західних інвесторів, щоб змусити їх виводити капітал із ПАР. А ось після російської фінансової кризи у серпні 1998 р. західні інвестори стали рятувати свої гроші, вкладені у всі країни, які розвиваються, в тому числі й ПАР. Якщо у першому півріччі 1998 р. чистий приплив капіталу ПАР становив 16 млрд. рандів, то у другому півріччі відбувся чистий відтік капіталу 26 млрд. рандів. Тим часом без припливу іноземного капіталу економічне зростання в ПАР навряд чи можливе – власного капіталу там явно недостатньо (заощадження становлять лише 14% ВВП, а звичайна сім'я витрачає майже всі свої доходи, відкладаючи лише 1,5%) [4, с. 36].

Але основною причиною невдачі була політика південноафриканського центрального банку, який намагався всіма силами боротися з інфляцією та підтримувати стабільний курс національної валюти. Інфляція в ПАР залишалася на порівняно невисокому рівні: 1994 р.— 9,0%, 1995 — 8,7, 1996 — 7,4, 1997 — 8,6, 1998 — 6,9%. Проте за 1994-1998 рр. номінальна зарплата зросла на 50%, а продуктивність праці в промисловості — всього на 15%. Іншими словами, номінальні витрати на робочу силу збільшилися на 35% (в якійсь мірі це було наслідком державної політики стимулювання доходивши малооплачуваних верств населення). Щоб підвищення зарплати не викликало інфляції, Центральний банк обмежував грошову пропозицію і підвищував відсоткову ставку (1994 р. вона становила 12%, що саме собою дуже багато, а 1998 р. досягала взагалі 22%). Швидке зростання зарплати за відносно невеликого зростання цін в кінцеву продукцію знижувало прибутковість виробництва і робив будь-які інвестиції в промисловості не вигідними [5, с. 259].

Відсоткова ставка підвищувалася не тільки для боротьби з інфляцією, а й для утримання курсу ранду. Слід зазначити, що до 1996 р. курс залишався стабільним, попри великий дефіцит у зовнішній торгівлі сільськогосподарськими продуктами та промисловими товарами. Експорт золота на той час компенсував будь-який дефіцит. Але нічого хорошого у стабільному курсі не було, бо відносно дешевий долар і відносно дорогий ранд заважав розвитку промисловості та сільському господарству й експорту (саме тим часом ПАР втратила свої позиції світових ринках). Коли 1996 р. експорт золота став падати, дефіцит зовнішньоторговельного балансу викликав тенденцію до девальвації ранду. Місцеві та іноземні спекулянти почали скуповувати долари. Щоб зупинити падіння курсу, Центральний банк у 1996 р. підвищив відсоткову ставку з 15 до 17%. Криза 1998 р. супроводжувався не тільки відтоком капіталу, а й ажіотажним попитом на долари – курс ранду впав відразу на 20%. Відсоткова ставка, яка на той час була знижена до 15%, зросла одразу на 7%. Оскільки падіння ранду в 1998 р. викликало зростання внутрішніх цін, Центральний банк почав ще рішучіше боротися з інфляцією [12, с. 148].

При настільки високих відсоткових ставках і низької прибутковості інвестицій ні про яке економічне зростання мови йти не могло: місцеві підприємці не могли і не хотіли позичати гроші для вкладення у виробництво. Південноафриканська економічна політика зіткнулася з неприємним вибором між грошовою та бюджетною стабілізацією, з одного боку, та швидким

розвитком економіки, з іншого. Загалом, макроекономічну стабільність слід вітати. Однак швидке досягнення таких амбітних цілей, як зниження інфляції та розмірів внутрішнього боргу до рівня країн Західної Європи, було неможливим у країнах на кшталт ПАР, які тільки будували «нормальну» економіку неможливим тому, що амбіції заважали уряду нормально реагувати на повсякденні економічні проблеми. Зрозуміло, що в ПАР наприкінці 1998 р. вдалося досягти низької інфляції, зарплата зростала відповідно до продуктивності праці [10, с. 90].

Уряд Мандели в проведенні економічних перетворень мав за мету дві головні цілі: сприяти зростанню та покращенню якості життя для більшості громадян-жертв апартеїду. Обидві цілі були пріоритетними та мали першочергове завдання якісне покращення чорношкірого населення держави. Економічне зростання створило б умови для здійснення програм покращення життя бідних верств населення. Щоб сприяти економічному зростанню, уряду необхідно було залучити значні іноземні інвестиції та витрати великі кошти на покращення добробут населення. Це була складна та ризикована політика. Вона включала відкриття Південно Африканської Республіки для світового ринку та піддати південноафриканську промисловість іноземній конкуренції. Це змусило б промисловість стояти твердо проти вимог підвищення заробітної плати, скорочення робочої сили та створення більш ширшого використання високих технологій; а це, у свою чергу, збільшувало велику кількість безробітних. Якби уряд Мандели зосередився на покращенні умов життя населення то він швидко вичерпав би свої фінансові ресурси та знехтував би структурні реформи, які були важливими для зростання [11, с. 140].

Під час підготовки до виборів 1994 р. АНК видав «Програму реконструкції та розвитку» (ППР), яка стала офіційною політика уряду національної єдності. Уряд і приватний сектор мав співпрацювати у створенні робочих місць через громадські роботи; щороку мало будуватися триста тисяч будинків; всі південноафриканці повинні були мати доступ до чистої води, каналізації та електроенергії; здоров'я, освіта та послуги соціального забезпечення повинні були бути покращені. Реформа в аграрному секторі передбачала надання 30% землі для перерозподілу серед чорношкірих. Дана амбітна програма викликала великі сподівання, які неможливо було здійснити. Уряд також намагався забезпечити швидкий розвиток економіки. Уряд Національної єдності та найбільша політична партія АНК проводили прозахідну капіталістичну політику. Уряд почав відкривати Південно Африканську Республіку для світової економіки, зменшуючи торговельні

тарифи та полегшення конвертованості валюти для іноземних резидентів – компаній. Міжнародна спільнота була в захваті та вітала економічні перетворення. Уряд підвищив свою оцінку у зовнішній політиці шляхом демонтажу ядерної зброї, яку таємно створили його попередники. Організація Об'єднаних Націй відновила повноваження, які втратила Південна Африканська Республіка у 1992 р.: Рада Безпеки, Сполучені Штати та інші країни скасували санкції накладені на ПАР, країна знову увійшла до Британської співдружності, яку вона покинула у 1961 р. У спортивному плані – південноафриканські команди з регбі та крикету знову вирушили в міжнародні тури [1, с. 19].

Мандела розпочав кампанію із залученням інвестиційного капіталу від іноземних компаній, урядів та міжнародних агентств. Сам Нельсон Мандела неодноразово відвідував країни Європи та США, де його приймали, як героя. У жовтні 1994 р. він виступав перед Генеральною Асамблеєю ООН та обидва ми палати Конгресу. «Ми не можемо відпочивати, — сказав він ООН, — поки мільйони наші людей страждають від болю та приниження, бідності в усіх її формах. Успіх демократії Південної Африканської Республіки залежить від нашої здатності змінювати матеріальні умови життя нашого народу, щоб він не тільки мав право голосу, але й хліб і роботу» [2, с. 142].

Між 1995 і 1997 роками основними джерелами прямих іноземних інвестицій у Південно Африканську Республіку були Сполучені Штати Америки і, як не дивно, Малайзія, за нею слідували Німеччина, Велика Британія та Японія. Але більшість державних донорів пропонували гранти Південно Африканській Республіці на конкретні проекти, а приватні інвестори залишалися обережними, через пропаганду деякими політичними силами культура насильства, сплеск криміналізації суспільства; неефективні профспілки, некваліфіковану робочу силу. Інвестори зазвичай купували акції давно створених компаній, повертаючи контроль над дочірніми компаніями, з яких вони зняли санкцій і організували ринок товарів, які були виготовлені у їхніх власних країнах. Зазначимо, що вони не інвестували багато капіталу в нові підприємства, або створити багато нових робочих місць. Більш того, деякі інвестори та їх кошти, не були ефективно використані через бюрократичні перепони [10, с. 91].

У 1996 р. стало очевидно, що економіка не розвивалася такими темпами, які були б достатніми для фінансування програми RDP. Після спадів у 1990-93 рр. валовий внутрішній продукт на душу населення зріс лише на 0,6%, у 1994 р. 1,2% у 1995 р. та 1,0% у 1996 р., коли він все ще був набагато нижчим за 1981

рік. У 1996 р. видобуток золота впав до найнижчого рівня за сорок років та знизився на 21%, а безробіття досягло шокуючого рівня. За даними Центральної служби статистики, в 1995 р. 29% осіб у віці п'ятнадцяти років і старше були безробітними, інші 12% були зайняті в неформальному секторі, і лише 59% мали роботу в офіційному секторі. Даний тягар важко лягав на тих, хто не мали навичок і не були білими: 37% африканців у віці п'ятнадцяти років, 22% білошкірих і 15% азіатів були безробітними; але лише шість відсотків білих були безробітними, відмінний рівень в індустріальних суспільствах. За підрахунками вчених у період 1994 і 1995 рр. у Південно Африканська Республіка втратила понад 17000 осіб у професійних професіях, і подальші втрати мали місце протягом президентства Мандели, тоді як багато африканців призначали на роботи, для яких вони не відповідали. Дана комбінація масового безробіття серед чорношкірих і некваліфікованої робочої сили була великою економічною проблемою, з якою зіткнулася ПАР [8, с. 27].

У відповідь на ці проблеми президент Мандела скасував міністерство РОП у березні 1996 року, а через три місяці уряд прийняв нову політику під назвою «Зростання, зайнятість і перерозподіл» (GEAR). Дана програма була зосереджена на зростанні, а не на спробі, в той же час, зробити великі, негайні економічні покращення життя бідних. GEAR, як пояснює Джесмонд Блюменфельд, містило «традиційну світову політичну мудрість 1980-х і 1990-х років: покращення макроекономічного балансу, збільшену відкритість для міжнародних потоків товарів і капіталу, а також більшу лібералізація ринків». Він зобов'язав уряд здійснити нові інвестиції, подальше зниження тарифів, різке скорочення зайнятості в державному секторі та бюджетні реформи; і це мало відбутися до 2000 року, річний темп зростання складав би шість відсотків та створення 1,3 мільйона нових робочих місць в офіційному секторі [12, с. 106].

Ці сподівання теж не виправдалися. Уряд не був в змозі ефективно застосовувати нову політику через відсутність адміністративних навичок, а також тому, що не міг подолати профспілковий захист, високий рівень оплати праці некваліфікованих і напівкваліфікованих працівників. У результаті інвестори віддавали перевагу капіталомістким проектам у ПАР, або розміщували свої капітали в іншому місці. Крім того, світова фінансова криза, яка почалася в Південно-Східній Азії мала серйозні побічні ефекти в Південно Африканській Республіці. Загальне зниження інвестицій у таких країнах, як ПАР та Малайзія, яка інвестувала значні кошти в Південно Африканську Республіку до кризи, припинила це робити. Річний темп зростання GOR

фактично знизився з 3,2% у 1996 році до 1,9% у 1997 році, майже до нуля у 1998 році; і на початку 1999 р. економіка знову була в рецесії. Доларова вартість ранду впала на 17% у 1998 році; безробіття продовжувало зростати; державні послуги продовжували погіршуватися; більше професійних людей емігрувало. Англо-американські та південноафриканські пивоварні перенесли свої штаб-квартири до Лондона [7, с. 89].

Було очевидним, що жодне швидке рішення не могло полегшити страждання жертв апартеїду. Уряд справді отримав схвальну критику від африканців за символічні зміни. Це почалося незадовго до виборів 1994 р., коли перехідна виконавча рада, яка прийняла новий прапор Південно Африканської Республіки, який замінив британські та бурські символи на користь барвистого геометричного дизайну. У травні 1995 р. уряд затвердив новий національний гімн, який складався з версій популярного гімну АНК «Нкосі» на мовах нгуні та сото (Боже, благослови Африку) та продовжувався початковими рядками гімну на африкаанс «Die Stem van Suid Afrika» (Голос Півдня Африка) і закінчувався англійською, за винятком «Поклику Півдня Африки». Уряд також почав процес перейменування місць, Наприклад, провінція, яка включала Преторію та Йоганнесбург на ім'я Гаутенг. Уряд також запровадив нові державні свята. Іншою справою було покращення матеріальних умов жертв апартеїду. В результаті невтішних показників економіки, південноафриканцям ніколи не вистачало грошей для досягнення поставлених цілей у Програмі реконструкції та розвитку та GEAR. Уряду Мандели вдалося збільшити щорічні бюджетні асигнування для соціальних послуг, і було досягнуто певного прогресу. Найменш успішним була щедра обіцянка RDP «повернути землю більш ніж одному мільйону африканців» [6, с. 83].

Африканці, які були насильно виселені та подали 63 000 позовів про реституцію і на 1999 р. лише 231 було задоволено, а ще 215 домогосподарств отримали десять мільйонів рандів, як компенсацію. Після повільного початку, зобов'язання RDP забезпечити мільйон будинків, субсидованих державою в межах досяжності. До березня 1999 р. було побудовано 747 717 будинків, тобто 75% від цільового показника, але багато з них були дуже рудиментарними будівлями. Так само до кінця 1997 р. 82% міських домогосподарств і 32% сільських домогосподарств мали електрику, але 41% усіх південно африканських домогосподарства все ще не мали електрики. Зазначимо, що 3,5 млн. чол. були забезпечені водою між 1994 і 1999 рр., і все ж 12 мільйонів людей залишалося без водопроводу в домівках. Важливою для країни залишалося питання – забезпечення громадян засобами зв'язку. Незважаючи на

це, згідно з урядовою доповіддю 1998 р. про соціально-економічний розвиток на Півдні Африки проживало близько 19 млн. осіб (трохи менше половини населення), які жили нижче офіційної межі бідності в 353 ранди (60 доларів США) на місяць [3, с. 73].

До кінця президентства Мандели, забезпечення населення у сфері охорони здоров'я у південноафриканців значно покращилося. Уряд забезпечив доступ до охорони здоров'я, піклуватися про тисячі людей, які ніколи раніше цього не мали, переміщуючи обмежені ресурси з дорогих міських лікарень до клінік у сільській околиці, де лікарів було надзвичайно мало. Був, правда, серйозний недолік у якості забезпечення державних лікарень, включаючи «Barag wanath», велику лікарню в Соуето, побудовану для африканців в епоху апартеїду [7, с. 90].

У травні 1999 р. Барагванат відвідав заступник президента Табо Мбекі де його повідомили, що це місце було розсадником злочинності та корупції. Медсестри повідомили, що часто в лікарні здійснюється продаж наркотиків, їжі, посуду, а важливе обладнання взагалі – вкрали. Злодії заволоділи майном хворих, які померли і медсестри боялися працювати вночі, «оскільки в лікарні їм погрожували бандити зі зброєю». Захворювання на СНІД, яке в Африці поширювалося в основному через гетеросексуальні контакти та заражену кров, вбили більше людей у Східній та Південній Африці, ніж були вбиті всіма війнами в регіоні, і вони вже сіяли хаос у ПАР. За офіційними оцінками, 3,6 млн. південноафриканців були ВІЛ-позитивними в 1999 р., і їх кількість зростала на понад півмільйона в рік. На здоров'я південноафриканців також негативно впливав високий рівень забруднення повітря та води. Етиловані вихлопні гази інтенсивного міського руху, суміщеного з заводськими викидами та дим від вугілля та гасу створювали небезпечні рівні забруднення повітря в містах. Відкриті вугільні шахти були сильними забруднювачами повітря в Мпумаланзі, а величезні відвали обробленої породи з золота, запаси води, забруднені мінами. Екологічне питання завжди займало останні місця в політичному порядку денному в ПАР, і не було помітним покращення під час президентства Мандели [2, с. 142].

Школи поділялися на дорогі приватні заклади, які відвідували білі та нова чорна еліта, до колишніх білих державних шкіл зі змішаними студентськими колективами, до шкіл, які обслуговували переважно більшість темношкірого населення та продовжували бути майже виключно чорними. Національний і провінційний департаменти освіти отримали справедливу частку бюджету, але не всі діти відвідували школу, тому що уряд не міг виконати зобов'язання

забезпечити безкоштовну освіту для всіх південноафриканців [2, с. 143].

Моральний дух вчителів був дуже низьким, і південноафриканці все менше обирали професію вчителя. Південно Африканська Республіка зіткнулася з серйозною проблемою: у 1998 р. лише 49% із 551 000 кандидатів склали південноафриканський іспит на закінчення школи («старший сертифікат»), і лише 13% зробили це з достатніми кредитами, щоб претендувати на вступ до університету. Дані цифри свідчать про зниження з 1994 р., коли 58% із півмільйона кандидатів склали атестат старшого рівня, а 18% зробили це з кваліфікацією для вступу до університету [9, с. 100].

Університети були в не кращому стані, ніж школи. До 1999 р. з расово відкритим прийомом, африканські студенти сформували не лише окрему більшість у коледжах, заснованих для кольорових та індійських студентів, але також дедалі більше меншини в установах, які раніше були виключно білими. Після серйозних протистоянь, уряд усунув студентів, які відмовилися, або не змогли сплатити збори, але студенти, професори та адміністратори були незадоволені, і якість освітніх ступенів була сумнівною. До 1999 р. шість африканських університетів зазнали величезного дефіциту і накопичених студентських боргів на загальну суму понад 40 мільйонів доларів США, і їх реєстрація зменшувалася. Хоча колись тільки білі школи продовжували отримувати основну частину державних коштів на вищу освіту, уряд «досить масштабно скоротив їхні субсидії, що спонукало їх визнавати все більше і більше чорношкірих студентів і заохочував їх вивчати на таких практичних предметах, як бухгалтерія [12, с. 150].

Не буде перебільшенням сказати, що існувала криза на кожному рівні системи. Уряду Мандели не вдалося на жаль зменшити високий рівень злочинності, успадкований від режиму апартеїду. Опитування проведене у 1998 р. показало, що 83% всього населення Південно Африканської Республіки вірило, що уряд зовсім не контролював злочинність, 43% чорного населення і 56% білого населення відчували себе в небезпеці. Половина населення ПАР недовіряла офіційній статистиці щодо злочинності, яка надходила від поліції [6, с. 85].

Незважаючи на це, офіційні цифри приголомшливі. Згідно з цими цифрами, в той час як рівень вбивств на 100 000 зменшився на 7,3% між 1994 р. і 1998 р. (головним чином через зменшення кількості політичних вбивств), рівень вбивств за живою зріс на 7,8%, пограбувань із обтяжуючими обставинами зріс на 4%, почастишали згвалтування. На 16% зріс напад з умисним нанесенням тяжких тілесних ушкоджень, а злом житлових будинків на 17%.

Варто зазначити, що під час президентства Мандели в ПАР було найбільше згвалтувань жінок у світі – 49 280 станом на 1998 р. Дана ганебна ситуація була пов'язана з чоловічим шовіністичним елементом у південноафриканській культурі. Південно Африканська Республіка також мала один із п'яти найвищих показників інших насильницьких злочинів. У 1998 р., наприклад, офіційно рівень вбивств в державі становило 58,5% на 100 000, майже в десять разів більше, ніж у США. У ПАР також був високий рівень корупції. Причиною даного процесу, була успадкована від режиму апартеїду, але великі показники фіксувалися так званої політичної корупції [7, с. 91].

У Центральному уряді поліція та інші чиновники крали пенсії загиблих і видавали дублікати пенсій, проводили махінації з водійськими посвідченнями, вимагали гроші в людей, яких вони незаконно заарештували, і вступали в змову з синдикатами у крадіжці та продажу мільйона автомобілів на рік. Політична корупція була ще більш поширена в провінційних і муніципальних органах влади. У Гаутензі продавали шкільні екзаменаційні роботи, і там же була масова махінація в Департаменті ЖКГ. В провінції Маланга, політичні діячі були вкрай корумповані. У червні 1999 р. прем'єр-міністр Ндавені Махлангу заявив, що політикам брехати було «політично коректно».

Отже, підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновки, що уряд Нельсона Мандели починаючи з 1994 р. ставив перед собою завдання – забезпечити швидке економічне зростання (зокрема, за рахунок залучення іноземного капіталу), підвищити зайнятість та забезпечити більш рівномірний розподіл доходів (ПАР з часів апартеїду займало одне з перших місць у світі за розривом у рівнях доходів різних груп населення). Важливою складовою політики президента було подолання інфляції, забезпечення грошового припливу інвестицій та соціальне покращення життя громадян ПАР.

Джерела та література

1. Абрамова И. Африка в возрасте информационных технологий: возможность прорыва. *Азия и Африка сегодня*. Москва, 2001, №8. С. 26.
2. Абрамова И. Мировая экономика в начале XXI века и ее «африканская» составляющая. *Трудности современной экономики*. Москва, 2014, № 3(51). С. 139-145.
3. Григорьев Л. ЮАР: успехи и проблемы развития. Бюллетень о текущих тенденциях мировой экономики. Москва: Аналитический центр, 2018. 200 с.
4. Зеленова Д., Хаматшин А., Вороніна Н. ПАР. Дискусія навколо земельної реформи: позиція церков та громадянського суспільства. *Азія та Африка сьогодні*. Харків, 2019, №2. С. 36-43.
5. Красов О. І. Земельне право у країнах Африки. Харків, 2016. 416 с.

6. Кручинський В. Політекономія бідності: африканерські «притулки» у сучасній ПАР у фокусі міських досліджень. *Етнографічне огляд: науковий журнал*. Кіровоград, 2015. С. 83-99.
7. Куничка М. Індустріалізація та економічний розвиток Південної Африки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. Ужгород, Випуск 43, 2022. С. 89 – 91.
8. Поляков А. Нельсон Мандела. Особливий випадок у політиці. *Відлуння планети*. Київ, 1998, № 18. С. 25 – 45.
9. Сакунова А. Південно-Африканська Республіка за президенства Нельсона Мандели (1994 – 1999 рр.). *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал СумДПУ імені А.С.Макаренка*. Суми, Випуск 8, 2020. С. 98 – 102.
10. Сапунцов А. Особенности воплощения иностранных капиталовложений в сельское хозяйство Африки. *Аграрный научный журналчик*. Воронеж, 2015, №8. С. 90-95.
11. Ткаченко І. Нельсон Мандела: політичний портрет. *Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2013. Вип. 33. С. 139-143.
12. Фитуни Л. Африка в мировой системе товарной торговли. *Трудности современной экономики*. Москва, 2013, №3(47). С. 148-154.
13. Шубін Г. ПАР: створення нерасової держави. Донецьк, 1998. 248 с.

Reference

1. Abramova Y. Afryka v vozraste ynformatsyonnykh tekhnolohyi: vozmozhnost prognya. *Azyia y Afryka sehodnia*. Moskva, 2001, №8. S. 26.
2. Abramova Y. Myrovaia ekonomyka v nachale XXI veka y ee «afrykanskaia» sostavliaiushchaia. *Trudnosti sovremennoi ekonomyky*. Moskva, 2014, № 3(51). S. 139-145.
3. Hryhorev L. YuAR: uspekhy y problemy razvytyia. *Biulleten o tekushchykh tendentsyiakh myrovoi ekonomyky*. Moskva: Analytycheskyi tsentr, 2018. 200 s.
4. Zelenova D., Khamatshyn A., Voronina N. PAR. Dyskusiia navkolo zemelnoi reformy: pozysyia tserkov ta hromadianskoho suspilstva. *Aziia ta Afryka sohodni*. Kharkiv, 2019, №2. S. 36-43.
5. Krasov O. I. Zemelne pravo u krainakh Afryky. Kharkiv, 2016. 416 s.
6. Kruchynskiy V. Politekonomiia bidnosti: afrykanerski «prytulky» u suchasni PAR u fokusi miskykh doslidzhen. *Etnohrafichne ohliad: naukovyi zhurnal*. Kirovohrad, 2015. S. 83-99.
7. Kunchka M. Industrializatsiia ta ekonomichnyi rozvytok Pivdennoi Afryky. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhнародni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. Uzhhorod, Vypusk 43, 2022. S. 89 – 91.
8. Poliakov A. Nelson Mandela. Osoblyvyi vypadok u politytsi. *Vidlunnia planety*. Kyiv, 1998, № 18. С. 25 – 45.
9. Sakunova A. Pivdenno-Afrykanska Respublika za prezydenstva Nelsona Mandely (1994 – 1999 rr.). *Teoriia ta metodyka navchannia suspilnykh dystsyplin: naukovo-pedahohichnyi zhurnal SumDPU imeni A.S. Makarenka*. Sumy, Vypusk 8, 2020. S. 98 – 102.
10. Sapuntsov A. Osobennosti voploshcheniya ynostrannykh kapytalovlozheniy v selskoe

khoziaistvo Afryky. Ahrarnyi nauchnyi zhurnalchuk. Voronezh, 2015, №8. С. 90-95.

11. Tkachenko I. Nelson Mandela: politychnyi portret. Studentskyi naukovyi visnyk Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ternopil, 2013. Vyp. 33. S. 139-143.

12. Fytuny L. Afryka v myrovoi systeme tovarnoi torhovly. Trudnosti sovremennoi ekonomyky. Moskva, 2013, №3(47). S. 148-154.

13. Shubin N. PAR: stvorennia nerasovoi derzhavy. Donetsk, 1998. 248 s.

УДК 94(47+57)«2»:321.6

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ У ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ У ХХІ СТОЛІТТІ

Єлизавета Бещук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: beschukliza@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6744-4569>

Тетяна Опанасюк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: opanasiukta@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8836-4973>

Анотація. Бещук Єлизавета. «Трансформація авторитарних режимів у пострадянських країнах у ХХІ ст.» У даній статті розглядається трансформація авторитарних режимів. Вона є складним і багатогранним процесом, що характеризується різноманітними політичними траєкторіями. Основні фактори, що впливають на ці трансформації, включають відсутність потужних агентів змін, слабкі міжнародні демократичні тиски, а також внутрішні політичні конфлікти.

Ключові слова: трансформація, країни, авторитаризм, демократія, політика, революція, зміни.

Annotation. Elizaveta Beshchuk «Transformation of authoritarian regimes in post-Soviet countries in the 21st century». This article examines the transformation of authoritarian regimes. It is a complex and multifaceted process characterized by various political trajectories. The main factors affecting these transformations include the absence of powerful change agents, weak international democratic pressures, and internal political conflicts.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Амінов Бахтієр** - кандидат історичних наук, доцент Кокандського державного педагогічного інституту (Республіка Узбекистан)
2. **Burunciuc Mihai** - PhD student, Doctoral School of Humanities and Education of the State University of Moldova (Republic Moldova)
3. **Бещук Єлизавета** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського державного гуманітарного університету
4. **Богданець Ірина** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
5. **Бородіна Тетяна** - старший викладач кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», випускниця Докторської школи імені родини Юхименків НаУКМА
6. **Ващук Дмитро** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
7. **Герасимчук Таміла** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
8. **Гурбик Андрій** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
9. **Жаб'юк Михайло** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
10. **Кібиш Альона** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
11. **Колодич Олександр** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
12. **Корнійчук Назар** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
13. **Кравчук Владислав** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
14. **Крупка Олександр** - кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування
15. **Кундеус Оксана** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
16. **Куропаткін Євген** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського

державного гуманітарного університету

17. **Ліннік Юрій** – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗВО «Рівненська медична академія»
18. **Лукашук Яна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
19. **Максимчук Олена** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
20. **Михальчук Роман** – кандидат історичних наук, професор, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
21. **Опанасюк Едуард** - здобувач ступеня PhD, спеціальності «Релігієзнавство» Рівненського державного гуманітарного університету
22. **Опанасюк Тетяна** - кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
23. **Пуха Тетяна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
24. **Свиридон Дмитро** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
25. **Синяк Степан** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
26. **Слесаренко Андрій** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
27. **Татарин Дарина** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
28. **Федоришин Микола** - завідувач літературного музею Уласа Самчука комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради
29. **Фьольдварі Шандор** - df.phil., науковий співробітник, викладач балтійських досліджень Університету м. Дебрецен (Угорщина)
30. **Шеретюк Валерій** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 36

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 29.11.2024 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 243/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 36. Рівне, 2024. 248 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024